

կեցինք այդ դպրոցի տեսչի պաշտօնի համար պ. Ջիգիանեանին, կարծելով որ ժողովրդի մարդ է մի և նոյն ժամանակ տեխնիկ լինելով, նա կը հասկանայ որ Խարբուլի թաղի հայ աղջկայ համար, որ շապիկի չունի հագնելու, բարիչնեա դառնալ աւելորդ է, աւելորդ է ֆիզիկական աշխարհագրութիւն սովորեցնել նրան, այլ պէտք է նրան գիտաւորել մի գէնքով, արհեստով, որ նա կեանքի մէջ ապրել կարողանայ և որ դպրոցից դուրս գալուց յետոյ նա և նրա ծնողները օրհնեն և ոչ թէ անիծեն իրանց բարերարներին,—բայց պ. Ջիգիանեան յայտնեցաւ կամ անընդունակ, կամ վախկոտ՝ հաստատամտութեամբ իր պրոգրամը առաջարկելու բարերարին:

Այժմ լսում ենք որ Սանասարով մի դըպրոց է կամենում հիմնել Կարինի մէջ: Երեւակայում ենք թէ ինչ դպրոց կը լինի, երբան յարմար կը լինի նա թիւրքաց չափստանի պէտքերին:

Սանասարով, ի հարկէ, ոչ ոքից խորհուրդ չի հարցնի, ինչպէս անում են մեր բոլոր հարուստները, հասարակական կարծիքը նրա համար զրօ է, որովհետեւ գըրպանում շատ ոսկիներ ունի, լրագիրները նա երբեք չէ կարդում, կարծեմ կարդալ էլ չը գիտէ,—իսկ եթէ մէկից խորհուրդ կը հարցնի, այդ կը լինի պ. Կարապետ Էջովից, որ նոյնքան հասկացողութիւն ունի չայաստանի վրա և ճանաչում նրա պահանջները, որքան մենք հասկացողութիւն ունենք ջինաստանի վրա ու նրա կարիքներն ենք ճանաչում:

Մի խօսքով մեր տգէտ, անգրագէտ, անուս, ինքնահաւան հարուստները կատարեալ ցաւ են մեր գլխին Կամ ոչինչ օգուտ չեն տալիս ժողովրդին, կամ եթէ սկսում են բարերարութիւններ անել,—միայն փեսա են բերում ազգին:

Կարելի է ընդունել որ հարուստները և հոգեւորականները մի հասարակութեան մէջ մտաւոր և բարոյական առաջնորդներ պէտք է լինեն: Բայց ի՞նչ կը լինի այն ազգի դրութիւնը, որի մէջ հոգեւորականները և հարուստները հասարակութեան ամենատգէտ, անգրագէտ մասն են կազմում...

Ի՞նչ առաջադիմութիւն կարելի է սպասել այդ տեսակ ազգից, մանաւանդ երբ ազգը դեռ այնքան յիմար է, որ ինքն ոչինչ չէ անում, իսկ ամեն բան, ամեն փրկ-

ութիւն իր տգէտ հոգեւորականներից և կարգալ գրել չիմացող, փքլած հարուստներից է սպասում:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

„НОВАЯ ГАЗЕТА“ ԼՐԱԳԻՐԻ ԹՂԹԱԿ-ՑՈՒԹԻՒՆԸ

Թիֆլիսից „Новая Газета“ լրագրին գրում են հետեւելով: Յունիսի վերջին հասաւ Թիֆլիս ժողովրդական լուսաւորութեան միւնիստր բարօն Նիկոլայ Կայսերութեան այլ քաղաքների մէջ միւնիստրի այցելութիւնը մի տեսակ տպաւորութիւն է գործում. նրան դիմաւորում են, պատգամաւորութիւն են ուղարկում, ազգաբնակչութեան կարիքներն են յայտնում և այլն: Մեզ մօտ այդպիսի ոչինչ չը կար: Մինչև անգամ պաշտօնական լրագիրը հարկաւոր չը համարեց յայտնել միւնիստրի գալը և միայն մայրաքաղաքների լրագիրները ստանալուց յետոյ, որոնց մէջ Թիֆլիսից հեռագիր կար միւնիստրի գալու մասին, հարեանցի կերպով յիշեցին, որ միւնիստրը եկել է Թիֆլիս և ապրում է իր Բետանիա կալուածքի մէջ:

Այդպիսի անտարբեր վարմունքը այն անձի վերաբերութեամբ, որ ռուսաց լուսաւորութեան առաջնորդ է, շատ հասարակ կերպով է մեկնվում: Միւնիստրը եկել է մեզ մօտ իբրեւ մասնաւոր մարդ, իբրեւ կայսերական ծառայի Գայանի է, որ Կովկասի վրա կայսերութեան միւնիստրները իշխանութիւն չունեն. Կովկասեան ֆոխարքան փոխարինում է բոլոր միւնիստրներին: Ուսումնարաններին այցելելու մասին առաջարկութիւնը նա մերժեց, պատճառ բերելով, որ այդ ուսումնարանները անմիջապէս չեն կոչարկում նրա իրաւասութեանը, իսկ այցելել նրանց իբրեւ հիւր նա չէ ցանկանում, ուրովհետեւ առանց այցելութեան էլ նրանք շատ լաւ յայտնի են իրան:

Միւնիստրի գալուստը մի քանի յոյսեր գարծեցրեց տեղական ազգաբնակչութեան մէջ: Տեղական հասարակութիւնը անհամբերութեամբ սպասում է, որ տեղական լուսաւորութեանը ուսումնարանների մէջ քաղաքացիութեան իրաւունք ստանան:

Տեղական ինտելիգենցիան մտադրվեցաւ

ուղարկել միւնիստրի մօտ մի պատգամաւորութիւն իր կրթողական պահանջներին: Երբ յայտնելու համար, այսինքն. խնդրել, որ տեղական լուսաւորութեանը պետական ծառայութեան հաշւելը վերականգնվի, այդ լուսաւորութեանը գիմնագիտական մէջ պարտադիր դարձնել և մտցնել սկզբնական կրթութիւնը մայրենի լեզուով: Մասնաւոր կերպով տեղեկացան, արդեօք կընդունի միւնիստրը պատգամաւորներին: Բարօն Նիկոլայ չը կամեցաւ ընդունել պատգամաւորներին, հիմնվելով վերոյիշեալ պատճառների վրա, բայց նկատեց, որ կատարելապէս համակրում է այդ խնդրքին և կը նպաստի նրան պատահած ժամանակ: Բայց իսկապէս միայն ուսումնաւորանը չէ, որ կարօտ է մայրենի լեզուի վերականգնմանը. դատարանին նա աւելի էլ անհրաժեշտ է: Տեղացիները չեն գնում հեռու և չեն խնդրում, որ դատաստանավարութիւնը մայրենի լեզուով կատարվի, ոչ, նրանց ցանկութիւնները աւելի չափաւոր են: Նրանք խնդրում են թոյլ տալ տեղացի դատաւորներին հասկանալ իրանց մայրենի լեզուն: Թէպէտ այդ բանը օտարոտի է, բայց ես իսկոյն կը մեկնեմ, թէ բանը ինչու է: Ասենք թէ հաշտարար դատաւորը վրացի է, նրան գիւղացին մի գանգատ է բերում: Գործի քննութեան ժամանակ գանդատաւորը վրացերէն է խօսում: Հէնց որ նա վերջացնում է գանգատը, հաշտարար դատաւորը գիմում է թարգմանին հարցով. «Ի՞նչ ասաց»: Թարգման կոտորված ռուսերէն լեզուով պատմում է գանգատի բովանդակութիւնը: Գիւղացին աչքերը չուում է. նա չէ կարող հասկանալ, թէ դատաւորին ի՞նչ հարկաւոր է թարգմանութիւնը, քանի որ նա վրաց լեզուն թարգմանչից աւելի լաւ գիտէ: Վերջանում է գործի քննութիւնը. դատաւորը ռուսաց լեզուով կարդում է վրձիւր և առաջարկում է թարգմանչին թարգմանել կողմերին, որովհետեւ ինքը այդ բանն անելու իրաւունք չունի: Հարց է ծագում, թէ ի՞նչի համար է այս բոլորը: Չէ՞ որ այդ ժամանակամիջոցի ընթացքում դատաւորը կարող էր մի քանի գործեր քննել: Եկէք ու բան հասկացրեք ժողովրդին, երբ նա այդպիսի դրութիւն է տեսնում: մեկնեցէք, թէ ի՞նչի հաշտարար դատաւորը պէտք է ցոյց տայ, որ չէ հասկանում գանգատողին: Բայց երևոյթի մեկ-

նութիւնը գտնում են մանր աղփօկանքներ, նրանք ասում են, որ այդ բանն անվում է, որպէս զի գանգատողները պաշտպաններ վարձեն, որովհետեւ օրէնքը հոգում է նրանց մասին... առանց դրան նրանք կարող են շփոթվել և տանուլ տալ գործը: Բայց իսկապէս դա շատ հասարակ գործ է, բաւական է ոչնչացնել տեղական հրահանգը, որ արգելում է դատաւորութիւնը տեղական լեզուներով և թոյլ տալ դատաւորներին, որ նրանք հասկանան գանգատողներին, ինչպէս դատաստանական վերանորոգութեան ժամանակն էր, այդ հրահանգը տալուց առաջ:

Կասեմ մի քանի խօսք Բզիբի անտառների մասին, որ այնքան զրաւել է Ս. Պետերբուրգի լրագրութեանը: Այդպիսի գործեր մեզ համար զարմանալի չեն: Տարածված լուրերի հակառակ այդ գործը չանցաւ ցածր հիմնարկութիւններից: Ընդհակառակը ստորին հիմնարկութիւնները ազատեցին գործը: Իշխան Թումանովի ամբողջ անաջողութիւնը նրանից է, որ նա գործը սկսեց բարձր հիմնարկութիւններից: Չը նայելով, որ իշխան Թումանով ունի ի Տէր Հագուցեալ Կայսրի Բարձրագոյն հրամանը, որ սկզբունքով թոյլ է տալիս Բզիբի անտառը Թումանովին կապալով տալը, այն պայմաններով, որ հարկաւոր կը համարէ տեղական վարչութիւնը՝ բայց զինուորական ժողովրդական վարչութիւնը, որին ենթարկված է Սուխումի շրջանը, ամեն տեսակ արգելքներ է դնում, որպէս զի այդ անտառը առանց աճուրդի մասնաւոր մարդու ձեռքը չընկնի: Կասեմ չը կայ, որ աճուրդ կը նշանակվի: Լուր է տարածված, որ այդ գործի մէջ բացի իշխան Թումանովից ազգեցեցութիւն ունեցող այլ անձինք էլ են խառնված: Մամուլի շնորհիւ այդ գործը այնքան նշանաւոր ուղղութիւն ստացաւ, որ աներեւակայելի է սյդ անտառի կապալով տալը հասարակ ձեռք:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑԻՑ մեզ գրում են: Մենք հարուստ հայ վաճառական, ստալկարացի պ. Պոպով խոստացել է կտակել Նոր-Նախիջևանի բնակական ուսումնարանին 120,000 ռուբլ, այն անհրաժեշտ պայմանով, որ յիշեալ ուսումնարանում բոլոր աւարականները աւանդվեն հայոց

—Գուր Վրաւորում էք ինձ, պարոն...
—Ներեցէք խնդրեմ, Բայց կարելի է հարցնեմ ձեր ծնողները ովքեր են:
—Հայրս փինաչի է, իսկ մայրս կար անող:
—Ներեցէք խնդրեմ, ես խօսքս յետ եմ առնում, ես չը գիտէի որ ձեր ծնողները այդ տեսակ բարձր դիրք ունեն հասարակութեան մէջ:
Մ. գաւառական քաղաքի մէջ ծանօթանում եմ հարուստ կալուածատէր Թ. ի հետ:
—Գուր ուսում առած մարդ էք, մի լաւ խորհուրդ տուցե՞ք ինձ, գիմում է ինձ իմ նոր ծանօթ կրեստը, վեց հազար դեպիստին տարածութեամբ հող ունեմ, բայց այդ ահագին հողից, որի վրա կան անտառներ, այգիներ, վարելահողեր, ջուր, վերջապէս ամեն բան, տարեկան միմիայն 300 ռուբլ եմ ստանում... Ինչ անեմ:
—Եթախեցէք ձեր հողերը, քանի որ ինքներդ կառավարել չը գիտեք:
—Այդ ինչպէս կարելի է. ոչ, երբեք չեմ ծախի, որդուս համար ժառանգութիւն պէտք է թողնեմ:
Իմ ճանապարհորդութեան ժամանակ պատահեց ինձ ծանօթանալ և գաւառական ինտելիգենցիայի հետ: Գաւառական ինտելիգենցիան մեզ գնում մեծ մասամբ բաղկացած է պաշտօնեաներից ու նրանց ընտանիքներից:
Պաշտօնեաներից մինը գանգատվում է թէ չար-

ժէ ծառայել, ռոճիկ քիչ են տալիս, կինը գանգատվում է թէ կեանքը դարդակ ու աննպատակ է, մի ուրիշ պաշտօնեաց ասում է թէ պատրաստ է մի այլ գործով էլ պարապել, մանաւանդ ազգային, հասարակական գործով, բայց ժամանակ չունի:
—Գուր տիկին, պատասխանում եմ ես, շատ ազատ ժամանակ ունեք. կարդացէ՛ք գրքեր, դասեր տուցե՛ք դպրոցներում, տան տնտեսութեամբ պարապեցէ՛ք, իսկ դուք պարոններ, ձեր ծառայութեամբ ի՞նչ առաւօտներ էք զբաղված միայն, իսկ ճաշից յետոյ միշտ մի այլ գործով կարող էք պարապել, մինչև անգամ փող աշխատել...
—Ի՞նչ էք ասում, կանչեցին նրանք ամենքը միաձայն, բայց երբ պէտք է թուղթ խաղանք... Ես ոչինչ չը պատասխանեցի:
* * *
Երանօթացայ նոր ուսումնարան հայ համալսարանական երիտասարդներին հետ: Նրանց միայն ասեցի թէ ով եմ:
Իսկոյն սկսեցին գանգատվել ինձ և համալսարանի վրա, և կեանքի վրա...
—Ի՞նչի ենք եկել այս երկիրը, ինքներս չը գիտենք, ասում էին նրանք միմեան: Այժմ չը գիտենք ինչ անենք, ինչ սկսենք, ինչով պարապենք: Ուսումնարանը, գիտութիւնը, համալսարանը միդ ոչինչ ի զէ աւելի չը տուցին:
—Պետական ծառայութիւն ինչի չէք մտնում:

—Չը գիտենք:
—Առուստրով պարապեցէ՛ք:
—Չենք ուղում:
—Արուստներով:
—Նոյնպէս:
—Գրականութեամբ:
—Չարժէ, և ինչ կարելի է յայտնել, ոչինչ:
—Արագարձէք այն գիւղը, որտեղից դուրս էք եկել, այնտեղ նորից մտե՛ք ձեր ընտանիքը, ձեր շրջանը. մեծ մասամբ գիւղացիների որդիք էք, դարձէք ուսում առած գիւղացիներ:
—Այդ շատ նեղ առաքարէ՞ք է, մենք դրա համար խօ չենք սովորել համալսարանում, Գարվին, Ստիւարտ-Միլլ, Բօկ ու Լիթ-Բէրնար կարդացել որ գիւղացի դառնանք...
—Գուր խօ ասում էք որ ոչինչ իդէալներ չունեք, ուրեմն բաւականացէ՛ք նեղ շրջանով, գործնական աշխատանքով մայրենի հողի վրա...
—Ոչ, մենք չենք ասում թէ ինքներս իդէալներ չունենք, մենք ունենք շատ լայն իդէալներ, բայց կեանքի մէջ նրանց համար գործադրութիւն չենք գտնում...
* * *
Ամեն տեղի աշխարականների բերանից գանգատներ լսեցի հոգեւորականների վրա:
—Մեր հոգեւորականները սառեցրին մեզ դէպի եկեղեցի, կրկնում էին ինձ ամեն տեղ. մենք եկեղեցի չենք գնում, ինչ կայ այնտեղ:

Ուրիշ կողմից հոգեւորականները գանգատվում են աշխարհականների վրա:
—Լը հաւատ չը կայ մեր ժողովրդի մէջ, եկեղեցիները դատարկվում են, էլ սիրտ չը կայ քարոզ ասելու, մարդ չէ լինում եկեղեցում, ասում էին մեր հայրերը:
Բացի սրանից մի քանիայ չը տեսայ որ չը գանգատվէր նոյն քաղաքի բոլոր միւս քանանների վրա, եպիսկոպոսի վրա, կոնսիստորիալի վրա, հոգևոր իշխանութեան վրա: Վարդապետները ամեն տեղ և նոյն իսկ էլ միմեանք գանգատվում էին էլ միմեանք վրա:
Նոյն գանգատները լսեցի և մեր դպրոցներում: Ուսուցիչները—գանգատաւոր են միւս ուսուցիչներից, ուսուցիչները—տեսչից, տեսչը և ուսուցիչներից և հոգաբարձուներից, հոգաբարձուները—տեսչից, ուսուցիչներից, աշակերտներից, և նրանց ծնողներից, ծնողները—գաղութից, աշակերտները—իրանց ծնողներից և դպրոցներից...
* * *
Վերջապէս բաղդ ունեցայ էլ միմեանք ծանօթանալ Մանկուսու հետ և պէտք է խոստովանվեմ որ համոզվեցի թէ դա մեր ժամանակաւոր հայ հասարակութեան մէջ միակ մարդ է, որ կատարելապէս գոհ է իր դրութիւնից:
ԱՍԻԱՏԻ

